

ФУНКЦІЇ ПРАВОВИХ ІМУНІТЕТІВ FUNCTIONS OF THE LEGAL IMMUNITIES

Ткаля О.В.,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінально-правових дисциплін

Миколаївського комплексу

Національного університету «Одеська юридична академія»

В роботі здійснено загальнотеоретичне дослідження функцій правових імунітетів. Закріплено мету і напрямки впливу функцій правових імунітетів на суспільні відносини. У межах правового імунітету охарактеризовано цілий ряд функцій. А саме, регулятивна функція (причому, виділяються регулятивна статична та регулятивна динамічна), охоронна, стимулююча, гарантуюча, компенсуюча, обмежувальна, комунікативна та функція ціннісно-орієнтаційного впливу правових імунітетів. Підтверджено твердження про доцільність визначення функціональних характеристик правових імунітетів.

Ключові слова: функції права, правові імунітети, регулятивна функція, охоронна функція, гарантуюча функція.

В работе осуществлено общетеоретическое исследование функций правовых иммунитетов. Определена цель и направление влияния функций правовых иммунитетов на общественные отношения. В пределах правового иммунитета охарактеризован целый ряд функций. А именно, регулятивная функция (выделяются регулятивная статическая и регулятивная динамическая), охранная, стимулирующая, гарантирующая, компенсирующая, ограничительная коммуникативная и функция ценностно-ориентационного влияния правовых иммунитетов. Подтверждено утверждение о целесообразности определения функциональных характеристик правовых иммунитетов.

Ключевые слова: функции права, правовые иммунитеты, регулятивная функция, охранная функция, гарантирующая функция.

In the research paper was carried out the general theoretical study of the functions of the legal immunities. Within the legal immunity were assessed the characteristics of a number of functions of the influence of the legal immunities. Such as the regulatory function (is divided into the regulatory static and dynamic regulatory function), the protective function, the stimulating function, the function that gives guaranteeing, the compensating function, the limiting communicative function, and etc. It was corroborated the assertion about the feasibility of determining the functional characteristics of immunities.

Key words: functions of the law, legal immunities, regulatory function, guarding function, guaranteeing function.

Постановка проблеми. Із філософсько-правової точки зору, функція – це діяльність (виконання, здійснення) у межах певної системи, до якої вона належить [1, с. 196]. Термін «функція» у науковій літературі є достатньо вживаним. Наприклад, розкриваючи співвідношення між правом і мораллю, Г. Радбрух зазначає, що мораль, з одного боку, є метою права, а з іншого – функцією її зобов'язуючої дії [2, с. 56]. Функції права – це обумовлені соціальним призначенням права напрямки правового впливу на соціальні відносини. З метою визначення функціональної придатності правових імунітетів, автором дослідження використовуються різні підходи до здійснюваних функцій імунітетами, що забезпечить формування загальної картини режиму функціонування правових вилучень цього виду.

Визнання за правовою формою єдиної допустимої форми закріплення й існування імунітетів дає підстави визначити, що функції правових імунітетів полягають в основних напрямках їх правового впливу на суспільні відносини з метою отримання конкретного, позитивного соціально-значущого результату. Теоретичне дослідження функцій правового імунітету має суттєве значення для подальшого розвитку галузевих юридичних наук, оскільки їх узагальнююче осмислення створює доктринальне підґрунтя для внутрішньогалузевої правотворчості і правозастосовної діяльності.

Стан дослідження. Ступінь розробленості проблеми визначення функцій правових імунітетів визначають праці вітчизняних і зарубіжних фахівців у галузі юриспруденції. Серед них слід відзначити теоретичні дослідження таких науковців, як: М. Козюбра, А. Крижанівський, О. Малько, Ю. Оборотов, П. Рабінович, О. Скаун, Ю. Юшкова та ін. Крім того, існують праці представників наукової думки різного галузевого спрямування: у галузі конституційного права – С. Ківалова, М. Орзіха та ін.; у галузі міжнародного права – М. Буроменського, В. Мешери та ін.; у галузі кримінального права і кримінального процесу – С. Волкотруба, В. Дасва, С. Стахівського, Л. Удалової та ін. [1, с. 7].

Виклад основного матеріалу. У правовій науці набула значного поширення теорія класифікації функцій права, відповідно до якої всі функції права можна умовно поділи-

ти на два види – загальні (загально-юридичні) та спеціальні (спеціально-юридичні) функції. У межах загальних функцій виділяють регулятивну й охоронну функції права, спеціальні функції характеризуються здійсненням стимулюючого, гарантуючого, компенсуючого, обмежуючого, комунікативного, ціннісно-орієнтаційного впливу з метою отримання соціально-позитивного результату функціонування права [3, с. 131]. Розглянемо дані функції відносно правових імунітетів більш детально.

Регулятивна функція правових імунітетів знаходить своє втілення у регулюванні суспільних відносин шляхом їх нормативного закріплення у правових нормах з метою створення орієнтиру, правового еталону поведінки суб'єктів відносин, які виникають у процесі регулюючого впливу правових норм на суспільні відносини.

У межах регулятивної функції правових імунітетів можна виділити регулятивно-статичну і регулятивно-динамічну функції. Регулятивно-статична функція характеризується нормативним визначенням змісту матеріальних норм права, якими конкретизуються ті правові обов'язки, від виконання яких звільняються особи, що підпадають під регулюючий вплив правових імунітетів; визначаються вид і характер юридичної відповідальності, від якої звільняється особа у разі застосування щодо неї положень про правові імунітети; встановлюються види заходів правового впливу на особу, обмеження яких пов'язується із застосуванням положень про правові імунітети; визначається загальна юрисдикція правових спорів у державі. Загальним щодо всіх форм проявів правових імунітетів слід визнати здійснення регулятивно-статичної функції у формі встановлення ознак тієї міжнародної, державної і громадської діяльності, яка є передумовою, підставою для застосування положень про правові імунітети. Регулятивно-динамічна функція має прояв у впливі права на суспільні відносини шляхом оформлення їх розвитку (динаміки) [4, с. 125], орієнтує на процесуальне оформлення реалізації положень правових імунітетів, які знаходять втілення у визначенні особливого спеціального порядку притягнення до юридичної відповідальності як форми прояву правового імунітету.

Охоронна функція правових імунітетів полягає у такому їх спрямуванні, яка орієнтує й забезпечує реалізацію правових імунітетів в умовах їх загального визнання й використання та забезпечення недоторканності правових положень шляхом застосування заходів правового впливу. Охоронна функція реалізується у загальному вигляді через забезпечення і гарантування виконання покладених міжнародних, державних і громадських публічних функцій певними суб'єктами права. Особливості здійснюваної охоронної функції залежать від форми правового імунітету (юрисдикційний імунітет, індемнітет, імунітет свідка тощо), але в загальному вигляді полягають в інформуванні учасників суспільних відносин про те, які соціальні цінності взято під охорону правових імунітетів, загрози застосування заходів юридичного впливу до тих осіб, які порушують положення про застосування правового імунітету, причому характер такого порушення впливає на вид застосовуваної до порушника юридичної відповідальності; охороні соціальних цінностей від діян суб'єктів, наділених імунітетом шляхом закріплення порядку і підстав позбавлення цих суб'єктів імунітету.

Спеціальні функції правових імунітетів презентують особливості реалізації правових установлень імунітетного характеру, акцентуючи увагу на домінуючій специфіці функціонування правових вилучень цього виду, і через здійснення яких конкретизуються питання доцільності застосування правових імунітетів у процесі визначення правового статусу того чи іншого суб'єкта права на рівні правовстановлення, порядку реалізації положень про правові імунітети у певних сферах суспільних відносин.

Стимулююча функція правового імунітету характеризується впливом цього правового засобу на свідомість і психіку особи з метою стимулювання поведінки відповідно до правових встановлень імунітетного характеру. Крім того, наявність імунітету забезпечує розширення обсягу можливостей і свобод, спонукає особу до певного виду діяльності, що виправдовує наявність у неї певних видів прав, а також полягає у тому, що суб'єкт, якому наданий імунітет, буде намагатися добросовісно і якісно виконувати свої обов'язки, щоб не бути позбавленим правового імунітету і тих переваг, які він передбачає [5, с. 14], уявляється занадто обмеженим у зв'язку з концентрацією уваги при такому підході виключно на суб'єкті правового імунітету, ігноруючи зацікавленість інших суб'єктів права у функціонуванні правових імунітетів.

Реалізацію стимулюючої функції умовно можна поділити на дві складові: інтелектуальну і вольову. Інтелектуальна складова характеризує адекватне усвідомлення особою правових положень, в яких визначаються зміст і обсяги (межі) правових імунітетів, порядок їх застосування, характер відмови від правових імунітетів *ad hoc*. Вольова складова тісно пов'язана з інтелектуальною і є засобом переведення інформації нормативного (бажаного) характеру у практичну сферу, сферу існування конкретних суспільних відносин. Таким чином, правові імунітети, забезпечуючи звільнення від юридичної відповідальності та застосування до осіб інших заходів державно-правового примусу, від виконання окремих юридичних обов'язків, є не тільки гарантією виконання особою певних покладених на неї функцій, але й детермінують зусилля на досягнення окремого спеціального правового становища, яке гарантує застосування до особи правових імунітетів.

У той же час реалізація стимулюючої функції не тільки орієнтує на визначення правового становища суб'єкта правового імунітету, але й активізує діяльність самої держави щодо орієнтації суб'єктів на здійснення функцій, які мають особливе значення для реалізації й проведення у життя державної влади. Така орієнтація забезпечується певним впливом на соціальне середовище, яке повинно визнати легітимність застосування окремих виключень із права як передумови нормативного їх закріплення. Та-

ким чином, стимулююча функція є певним компромісом між бажанням і намаганнями окремої особи, доцільністю функціонування як держави цілому, так і окремих її структур і соціального контролю за виключним, «крапковим» використанням правових імунітетів.

Гарантуюча функція правових імунітетів зводиться до забезпечення тієї чи іншої діяльності суб'єкта, створення умов для отримання соціально значущого результату такої діяльності [6, с. 31]. Оскільки імунітети можуть і повинні розглядатися як правові реалії, що забезпечують досягнення цілей правового регулювання, у тому числі і шляхом створення особливих, специфічних умов для діяльності окремих суб'єктів через гарантування не притягнення до юридичної відповідальності, звільнення від виконання окремих юридичних обов'язків та визначення, що окремі форми діяльності не можуть стати предметом розгляду в судах.

Значення гарантуючої функції полягає в тому, що вона підкреслює інструментальний характер правових вилучень взагалі, і правових імунітетів, зокрема. За наявності правових імунітетів гарантуюча функція держави набуває характеру використання різноманітних правових засобів, які здатні забезпечити виконання правових встановлень з метою приведення суспільних відносин до бажаного вигляду. Орієнтація на розбудову системи різноманітних засобів гарантуючого впливу на діяльність суб'єктів, які виконують найважливіші функції міжнародного, державного і громадського характеру, обґрунтовується різноманітністю самих функцій, тих завдань, які перед ними ставляться, і тих цілей, які мають бути досягнуті в процесі реалізації функцій. Складно не погодитися з висновком, що гарантуюча функція полягає в тому, що відповідний юридичний засіб забезпечує здійснення інших юридичних засобів, перш за все прав і обов'язків. Він сприяє правомірній та ініціативній реалізації окремих прав людини, створює умови, які роблять ці права реальними, є підставою для надійності їх використання [5, с. 14].

Крім того, правові імунітети гарантують і забезпечення виключного використання правових форм функціонування міжнародних організацій, держави та її структур, громадськості. Відмова від правових імунітетів, в принципі, трансформує звільнення від юридичної відповідальності або недопущення застосування інших заходів примусу, звільнення від виконання окремих юридичних обов'язків, виведення з-під юрисдикції судів вирішення окремих правових питань до «не правової» сфери, до сфери, де вирішення питань буде здійснюватися виключно на засадах власного розсуду, що не гарантує виключення волюнтаризму в процесі вирішення питання про віднесення суб'єкта до осіб, на яких поширюються імунітет, обсяг та характер такого імунітету та інші питання, які повинні мати виключно правову природу, яка гарантує загальнообов'язковість правових встановлень для всіх суб'єктів права. Таким чином, імунітет гарантує безперешкодне виконання особою покладених функцій шляхом забезпечення правової безпеки особи, яка такі функції здійснює. Гарантуюча функція трансформує правовий імунітет «у засоби безпеки, які створюють почуття надійності в осіб при виконанні ними службових обов'язків» [7, с. 31].

Компенсуюча функція правових імунітетів зводиться до забезпечення особи, яка виконує важливі функції міжнародного, державного або громадського характеру, окремих додаткових переваг як компенсації за здійснення зазначених функцій. До факторів, які компенсують, тобто орієнтовані на «вирівнювання» соціального становища особи, яка реалізує передбачені законодавством міжнародні, державні й громадські функції, не в останню чергу, належить і правовий імунітет, який здатний не тільки орієнтувати на належне функціонування й гарантувати його соціально позитивність, але й компенсувати те додаткове навантаження соціального, побутового, представницького, а

інколи, і нормативного характеру, шляхом нормативного визначення можливості не виконувати окремі юридичні обов'язки, не підлягати юридичній відповідальності, а якщо й підлягати, то виключно в порядку особливої, спеціальної процедури, обмеження юрисдикції стосовно такої особи тощо.

Проявами компенсаційної функції правових імунітетів можна розглядати положення окремих міжнародних конвенцій, в яких закладено підстави для застосування правового імунітету до представників міжнародних організацій. Так, у ст. III розділу 10 Конвенції про привілеї та імунітети спеціалізованих установ ООН 1947 року визнається, що хоча спеціалізовані установи, за загальним правилом, не будуть вимагати звільнення від сплати акцизних зборів і податків, закладених у ціну придбаного майна, однак, коли спеціалізовані установи купують для офіційних цілей значну кількість майна, обкладеного або такого, що підлягає обкладенню, податками і зборами, держави, які приєдналися до конвенції, будуть вживати, коли це можливо, відповідних адміністративних заходів щодо звільнення від сплати податків або повернення сплаченої суми [8]. Таким чином, застосування правового імунітету супроводжується компенсаційними діями, які мають певний грошовий еквівалент.

Обмежувальна функція правових імунітетів характеризується обмеженнями на використання визначених правом різноманітних форм юридичної відповідальності у разі вчинення протиправних дій, обмеженнями у застосуванні примусових заходів, обмеженням виконанням загальних обов'язків у зв'язку із здійсненням публічних міжнародних, державних і громадських функцій. Обмежувальна функція правових імунітетів визначається їх юридичною природою, орієнтованою на встановлені законом обмеження у виконанні загальних для всіх суб'єктів права юридичних обов'язків. Класичним прикладом обмежувальної функції правових імунітетів слід вважати судовий імунітет держави, відповідний до якого: обмеження юрисдикції суду однієї держави над іншою (непідсудність однієї держави суду іншої); обмеження у попередньому забезпеченні позову; обмеження у примусовому виконанні судових рішень (імунітет від заходів щодо примусового виконання рішень) [9, с. 16].

Комунікативна функція правових імунітетів характеризується сублімацією правових імунітетів як зразків комунікативної взаємодії правових систем окремих країн на міждержавному рівні. Правові імунітети сьогодні – це правові положення «зразкового» характеру, які апробовані практикою правового регулювання і підтвердили доцільність і обґрунтованість свого використання як гарантії виконання публічних функцій міжнародного, державного та громадського характеру. Історія інституалізації правових імунітетів свідчить, що формування цієї правової реалії відбувалося на засадах звичаєвого права більшості народів, яке забезпечувало фактичну і юридичну недоторканність лідерам держави (для чого досить часто, особливо на ранніх стадіях формування державної влади, монарху, а в деяких випадках і всьому механізму державної влади, приписувалися ознаки божественного походження) і пред-

ставникам інших держав, в основі якої було покладено уявлення про характер гостинності до осіб, які представляють іншу державу [1, с. 163].

Сьогодні можна констатувати розширення меж застосування правових імунітетів як в національних правових системах, так і на міждержавному рівні. Зокрема, правовий імунітет в окремій країні – це не виключні норми стосовно глави держави, але й гарантії ефективного функціонування представницьких і судових органів держави у подоланні протиріч, які виникли між мораллю і правовими встановленнями у контексті можливості участі окремих категорій осіб у провадженні справи як свідків. На міждержавному рівні початкові форми застосування правових імунітетів на кшталт недоторканності агентів дипломатичних представництв (особистий імунітет) трансформувалося у визнання необхідності поширення правових імунітетів на державу взагалі, на осіб, які представляють власну державу в міжнародних організаціях, на юридичних осіб, зокрема, представницькі та консульські установи.

Таким чином, комунікативна функція правового імунітету дозволяє підтримувати плацентарний зв'язок у межах національної правової системи різних історичних епох, що забезпечує спадкоємність тих положень імунітетного характеру, які часом довели свою доцільність та ефективність у процесі застосування, та забезпечувати однотипне регулювання відносин із застосуванням правових імунітетів на міжнародному рівні, яке в епоху глобалізації набуває все більшого значення.

Функція ціннісно-орієнтаційного впливу правових імунітетів віддзеркалює аксіологічний вимір зазначеного виду правових вилучень. Враховуючи, що цінність не має буття, а має тільки значення [3, с. 34], щодо правих імунітетів таке значення має орієнтаційну природу. З одного боку, аксіологія правових імунітетів орієнтує на необхідність гарантування, згідно з принципом справедливості (зміст цього принципу у зв'язку з правовими імунітетами вимагає встановлення такого обсягу виключень, які визнаються адекватною гарантією виконанням функціям публічного характеру), особливого правового стану для особи, яка здійснює міжнародні, державні та громадські функції. Таким чином, правовий імунітет орієнтує суб'єкта, на якого поширюються відповідні положення, на ефективне безстраху виконання своїх обов'язків з метою отримання позитивного, соціально вивіреного результату. З іншого боку, правовий імунітет орієнтує державні й міжнародні установи на захист правового становища суб'єктів правового імунітету всіма доступними засобами.

Висновки. Таким чином, здійснене дослідження функціональної придатності правових імунітетів вказує на те, що зазначені правові реалії характеризуються не тільки високим рівнем інструментальної придатності через здійснення регулятивної, охоронної та інших функцій правових імунітетів, але й власною цінністю, яка доводиться здійсненням комунікативної, ціннісно-орієнтаційної та інших функцій, які в цілому визначають характер впливу правових імунітетів з метою забезпечення й гарантування повного виконання покладених публічних функцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ткаля О.В. Правовий імунітет в Україні: загальнотеоретичне дослідження: дис... кандидата юрид. наук : 12.00.01 / О.В. Ткаля – Одеса, 2010. – 237 с.
2. Радбрух Г. Философия права / Г. Радбрух – М. : Междунар. отнош. – 2004. – 376 с.
3. Общая теория права и государства : учебник / под ред. В.В. Лазарева. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Юристъ, 1996. – 472 с.
4. Ткаля О.В. Правовий імунітет та його різновиди. / О.В. Ткаля // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. праць. – Вип. 36 / за ред. С.В. Ківалова, Ю.М. Оборотова та ін. – О. : Юрид. л-ра, 2007. – С. 117-126.
5. Юшкова Ю.А. Иммуниет как правовая категория : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. юрид. наук / Ю.А. Юшкова – М., 2008. – 25 с.
6. Ефремов А.В. О правовой неприкосновенности / А.Ф. Ефремов // Вестник Волжского университета. – Тольятти. – 1999. – № 6. – С. 29-34.
7. Оборотов Ю.Н. Теория государства и права (прагматический курс): экзаменационный справочник / Ю.Н. Оборотов – О. : Юрид. л-ра, 2004. – 183 с.
8. Конвенція про привілеї та імунітети спеціалізованих установ ООН 1947 р. // http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/maincgi?nreg=995_170&p=1243928628499053.
9. Богуславский М.М. Иммуниет государства / М.М. Богуславский – М. : ИМО, 1962. – 231 с.